

UOT 398.1

Folklorşünaslıq

MİFOLOGİYADA XAOS SEMANTEMİ VƏ ONUN TƏZAHÜR SƏVİYYƏLƏRİ

S.P.Qarayev

(Azərbaycan MEA-nın akademiki T.İ.Hacıyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

Məqalədə mifoloji xaos və onun folklor mətnlərində təzahür səviyyələri, metaforik-simvolik ifadə olunma xüsusiyyətləri araşdırılmaya cəlb olunmuşdur. Məlum olmuşdur ki, Yunan mifologiyasında dünyanın yaradılışdan öncəki vəziyyətini ifadə edən xaos obrazı zamanla mifoloji tədqiqatlarda termin kimi istifadə olunmağa başlamış və müxtəlif mənə çalarları qazanmışdır. Mifoloji tədqiqatlarda geniş şəkildə istifadə olunan xaos termininin mənə çalarlarının öyrənilməsi məqalənin əsas məqsədini təşkil edir.

Açar sözlər: xaos, kosmos, semantem, mifologiya, mifoloji xaos, simvol

Azərbaycan folklorunda xaos problemindən danışmadan öncə bu anlayışın mahiyyətinə və ifadə etdiyi terminoloji mənaya nəzər salmaq lazımdır.

Xaos termini yunanca “əsnəmək”, “yarılmaq”, “açılmaq” və bir şeyi doğmaq üçün “əsnəyib açılmaq” mənasını ifadə edən “khasko” felindən meydana gəlmişdir. Odur ki, xaos sözü boşluq, açıqlıq və əsnəyən yarıq mənalarını ifadə edir [5, s.6, 3].

Mifoloji tədqiqatlarda xaos termini ilə yanaşı, kosmos terminindən də geniş istifadə olunur. Odur ki, xaos anlayışının izahı zamanı bu anlayışın da ifadə etdiyi mənaya nəzər salmağın mühüm əhəmiyyəti vardır. Çünki xaos və kosmos dünya nizamının və ya onun əksinin izahı zamanı istifadə olunan fundamental mədəni-fəlsəfi anlayışlardır. “Xaosun əksi olaraq istifadə olunan bu termin (yəni kosmos – S.Q.) nizamlamaq, təşkil etmək mənasını verən “kosmoe” felindən törəmişdir. Belə ki, yunanlar üçün kosmosun ilk mənası sadəcə nizamı ifadə etmirdi. Bu anlayış ən yüksək dini hörmət və dəyərləri də özündə ehtiva edirdi. Bu anlayış heyranedici harmoniyanı, formalılıq, gözəllik və qanuniliyi, anlaşıqlığı da öz içində alır” [5, s.6, 3].

Xaos anlayışına ilk dəfə Hesiodun “Teoqoniya” əsərində rast gəlinir. Burada xaos dünyanın, kainatın yarandığı ilkin başlanğıcı təcəssüm etdirir. Onun yaradıcılığında bu anlayış termin olaraq “dərin çuxur kimi açılan”

mənasını ifadə etməkdədir. Hesiod hər şeyin yaranmasından əvvəl bunun var olduğunu söyləyir... Dünya bu qaranlıq dəlikdə və yaxud da dibi görünməyən uçurumda meydana gələcəkdir [9]. Hegel Ensiklopediyasında bu anlayış barədə belə deyilir: “Təbii və quruluşuz vəziyyətdə olan materiya anlayışı çox qədimdir. O, yunanlarda dünyanın formasız təməli olduğu hesab edilən xaos biçimində qarşımıza çıxır”. Hesiod bu anlayışı dövrünün xalq inanclarına əsaslanaraq irəli sürmüşdür [4, s.280].

N.A.Kun tərəfindən müxtəlif mənbələrə əsaslanaraq bərpa olunan aşağıdakı yaradılış mifində Hesiodun nəzərdə tutduğu xaos anlayışı daha aydın təsvir olunur: “Öncələrin öncəsində dünyada yalnız əbədi, nəhayətsiz və zülmət Xaos hökm sürürdü. O, dünyadakı həyatın mənbəyi idi. Hər şey – bütün dünya və ölümsüz tanrılar sonsuz Xaosdan yarandı. Xaosdan həm də Yer ilahəsi Geya yarandı. Üzərində yaşayanların və bitənlərin hamısına həyat verən Yerin ucu-bucağı yox idi. Yerin dərinliyində, işıqlı, ucsuz-bucaqsız səmayla bizim aramızdakı ölçüyəgəlməz məsafə qədər uzaq təkində, əbədi qaranlıqla dolu zülmət Tartar – dəhşətli boşluq yarandı. Qüdrətli bir qüvvə olan, hər şeyi canlandıran Məhəbbət – Eros da həyatın mənbəyi Xaosdan yarandı. Dünya yaranmağa başladı. Nəhayətsiz xaosdan əbədi Zülmət – Erebus və qaranlıq gecə – Nyukta

törədi. Gecədən və Zülmətdən isə daima İşıq – Efir və ürəkaçan işıqlı Gün – Hermes yarandı. İşıq dünya yayıldı, gecə və gündüz bir-birini əvəz etməyə başladı” [2, s.28].

Amma yunan mifologiyasındakı xaos faktı yalnız mifoloji mətnlərdə əks olunan obraz səviyyəsi ilə məhdudlaşmamışdır. Bu anlayış tədricən dünyanın, kainatın mənbəyini izah etməyə çalışan yunan filosoflarının yaradıcılığında da aktuallaşmışdır. Bu alimlərin yaradıcılığına nəzər salanda aydın olur ki, onlar dünyanın yarandığı mənbəni xaos hesab etməklə yanaşı, onun mahiyyətini, fiziki ölçülərini də izah etməyə çalışmışlar. Yunan filosoflarının xaosa yanaşmaları A.F.Losevin “Xaos” öçərində ətraflı şəkildə ümumiləşdirilmişdir. Məsələn, sokrataqədərki filosoflardan olan Akusilay və Ferkid xaosu yüksək mövcudatın başlanğıcı hesab edirdilər. Belə ki, Ferkid xaosu su doldurulmuş məkan ilə eyniləşdirirdi. Evrepid isə xaosu göy və yer arasındakı məkan hesab edirdi. Xaosun fiziki anlamı Aristotel, xüsusi ilə də Platon tərəfindən inkişaf etdirilmişdir. Aristotel Hesiodun xaos anlayışını digər fiziki faktların da meydana gəldiyi məkan kimi anlayırdı. Platon xaos adı altından özünün materiya adlandırdığı “bütöv təbiət”i nəzərdə tuturdu. Onun bu anlayışı görünməz və hiss edilməz, yüksək fiziki keyfiyyətlərdən məhrum edilmiş anlayışı ifadə edirdi. Hətta bu anlayışı hər hansı bir adla adlandırmaq belə mümkün deyil. Çünki ad predmetin bu və ya digər əlamətini təsvir etmiş olur. Xaos hər hansısa bir cism deyildir, amma cismin kəsilməz əsas prinsipidir [9]. “Bu mənada Xaos kosmosun törəndiyi ilkin qarışıq elmenti özündə ehtiva edir” [7, s.286]. Xatırlatmalıyıq ki, qədim yunan fəlsəfəsində xaosun mahiyyətinin, fiziki xüsusiyyətlərinin dərkinə yönəldilmiş izahatlarda onun ucsuz-bucaqsız su, qaranlıq, sükutla xarakterizə olunmasına da geniş şəkildə rast gəlinir.

Ümumilikdə deməliyik ki, qədim yunan mədəniyyətində xaos əsasən aşağıdakı anlayışlar müstəvisində aktuallaşırdı:

1) Kosmosun doğulduğu ilkin potensial kimi;

2) Yeraltı dünya qaranlığı (xtoniyası) kimi;

3) Yaradılışdan öncəki ilkin elementlərin qarışığı kimi [13].

Antik mifologiyalarda xaos anlayışı müxtəlif izahlarla mənalandırılır. O, su, buxar, hava, təbii qarışıq, yer və göy arasındakı boşluq, özündən bütün dünyanı yaradan dünya yumurtası, ikiüzlü Yanus (Adam), nəhəng uçurum, Aid kimi stixiyalarla xatırlanılır [8, s.20].

Təbii ki, antik mədəniyyətdə xaos və kosmos anlayışına müxtəlif məzmununda izah və şərhlər verilmişdir. Lakin bizim məqsədimiz xaos anlayışının mifologiyada qəbul olunan səviyyələrini araşdırmaya cəlb etmək olduğundan bu anlayışın ilkin filosofların yanaşmalarında hansı mənə kəsb etməsinə geniş nəzər salmırıq.

Son onillikdə xaos anlayışı və onunla bağlı olan problemlərin araşdırılmasına fəlsəfə, mədəniyyət tarixi, təbii və humanitar elmlərdə maraq xeyli artmışdır. Xüsusilə bu anlayış mifoloji düşüncənin öyrənilməsində əsas açar kimi qəbul olunur. Miflərin izahına yönəlmiş istər struktur, psixanalitik, istərsə də etnoqrafik tədqiqatlarda xaos anlayışı əsas element kimi diqqət cəlb edir [10, s.3].

Xaos termini müxtəlif metodologiya və məktəblərə aid olan mifoloqlar tərəfindən əsasən aşağıdakı məqsədlərlə istifadə olunur:

1. Dünyanın yaradılışdan (kosmosdan) əvvəlki vəziyyətinin təsvirini verən mətnlərin izahı üçün;

2. Nizamlı dünyanın əksi olan (o dünyaya aid olan), onu pozmağa çalışan situasiya, vəziyyət və obrazların izahı üçün;

3. Kosmik dünya nizamının hər hansı bir səbəbdən məhv olunmasını təsvir edən esxatoloji mətnlərin izahı üçün;

4. Rituallardakı keçid məqamlarda yaranan vəziyyətlərin izahı üçün;

Bir sözlə, mifoloji tədqiqatlarda xaos termini antiharmoniyanın, kosmik strukturun əksini ifadə edən vəziyyətlərin terminoloji adı kimi xarakterizə edilir.

Beləliklə, mifoloji xaos barədə tədqiqatçıların yanaşmalarını və ayrı-ayrı mətnlərin təhlilindən çıxan nəticələri aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar.

a) Mifoloji xaos struktur mahiyyəti etibarilə antinormanın, antistrukturun metaforik-

simvolik işarələrinin sistemidir. Yəni bu anlayış adı altında kosmik strukturu inkar edən məkan, zaman, obraz, davranışlar və s. dərk olunur.

b) Xaos metaforik-simvolik baxımdan bütün hallarda kosmik dünyanın kənarındadır. Kosmik dünya davam etmək, nizamı qorumaq üçün daim onunla hesablaşmalı, münasibətləri nizamlamalıdır. O, əks təqdirdə bir fərd (məsələn, Hal anası vasitəsi ilə), yaxud da bütöv dünya timsalında (dünya daşqını vasitəsi ilə) kosmosun varlığına xələl gətirə və ya son qoya bilər.

Bu münasibəti daha dərinə anlamaq üçün J.Kempelin mədəniyyətdə dual münasibətlərin mahiyyətini izah edərkən istifadə etdiyi “tennis oyunu” modelindən istifadə etmək yerinə düşər. Tennis oyunu iki şəxs iştirakı ilə oynanılır. Onlardan birinin iştirak etməməsi, ümumiyyətlə, oyunun alınmamasına gətirib çıxarır. İki şəxsdən birinin iştirak etməməsi oyunun alınmamasına gətirib çıxardığı kimi, xaos kosmos münasibətləri barədə təsəvvürlərdən birinin olmaması da metaforik-simvolik yaradıcılıq məhsullarındakı bugünkü modellərin yoxluğu, olmaması demək olardı. Lakin bu gerçəklik mifoloji düşüncə məhsullarında və folklorda fəlsəfi-rasional gerçəklik kimi yox, daha çox metaforik-simvolik gerçəklik kimi əks olunur. Nəticədə mifologiya və folklor mədəniyyətimizdə yaradılış və qeyri-yaradılış, bizimki və özgələr, xeyir və şər, qış və yaz və s. kimi qoşaları canlandıran çoxsaylı qarşıdurmada olan obrazlar meydana gəlmişdir. Yaradıcılıq nümunələrindən aydın olur ki, kosmos bir hissəsi xaosda olan, xaos isə bir hissəsi kosmosda olan anlayışdır. Heç təsadüfi deyildir ki, dirilik alması, dirilik suyu, kosmik artımın işarələrindən biri olan gözəl qız elə xaosda (yeraltı dünyada, sehrli bağda) yerləşir. Odur ki, bütün ritualların (və ritual modellərin) aktuallaşdığı məqamlarda xaos və kosmosdan ibarət “tennis kortu” qurulur. Bu prosesdə sanki rituallar insan şüurunun tərəfkeşlik etdiyi kosmosun qalib gəlməsi üçün bütün hiylələrlə təmin olunurlar.

c) Xaos mifoloji dünya modelində xaos kənar məkan olaraq üfüqi və şaquli şəkildə yerləşdiyi halda, mifoloji zaman baxımından qapalı bir dairədə başlanğıc və sonun birləşdiyi an kimi dərk olunur.

Folklorumuzda xaos məkanının üfüqi planına “pərilər bağı”, “əjdahalar tərəfindən suyu kəsilmiş şəhərlər”, “zəhərli çaylar və dənizlər”, “adamyeyənlər ölkəsi” “qəbiristanlıq”, toy mərasimindəki qız evi və s. aiddirsə, onun şaquli planına quyu, dərə, yeraltı dünya və s. aiddir. Amma xaosun şaquli və üfüqi düzüləri bir-birinə ekvivalentdir. Məhz ona görə də nağıllarda bəzən hansısa pərilər bağı elə yeraltı dünyada yerləşir, yaxud xaos kənarı bəzən dənizin digər sahilində yerləşdiyi halda, bəzən də elə onun dibində yerləşir. Bu isə bütün üfüqi xaos kənarlarının mifoloji əsasında şaquli xaos kənarı arxetiplərinin (yeraltı dünya metaforalarının) durması ilə bağlıdır. Xaos mifoloji qapalı zaman dairəsi baxımından köhnə zamanın qurtardığı, yeni zamanın isə hələ başlamadığı ana təsadüf edir. Bunun ən bariz nümunəsi axar suların dayandığı, ağacların başını yerə qoyduğu Novruz gecəsidir.

d) Zaman və məkanlarda təzahür edən xaos dünyasının özünəməxsus hərəkət, əlamət və zaman xassələri vardır.

Xaosun hərəkət baxımından ən ümumi xüsusiyyəti tərsinə hərəkətlərdir. Xaosda aid olan varlıqlara “nəyisə tez gətir” dedikdə, onlar bunu gec edirlər (məs., Hal Anası). Xaosda pisə yaxşı, yaxşıya pis deməyi bacaran qəhrəmanlar uğur qazanırlar (məs., Göyçək Fatma) və tərsinə danışmağı bacaranlar o dünyaya daxil ola bilirlər (məs., Məlik Məhəmməd). Çünki xaos dünyasında kosmik dünyanın əsas qurulma, davam etmə və işləmə mexanizmi olan mənalar tərsinə çevrilir, sözlər və cümlələr tərsinə mənə kəsb etməyə başlayır.

Əlamət baxımından xaos dünyasının və ona aid olan obrazların ən əlamətdar xüsusiyyətlərindən biri qara rəngdir. Xaosla qarşılaşmış şəxs (oğlu ölən şah), xaos dünyasına getmiş qəhrəman və o dünyanın xtonik təbiətli obrazları daha çox qara rənglə xarakterizə olunurlar. Bundan başqa, kosmik dünyanın əksi olan əlamətlər də xaos dünyasının əlaməti kimi diqqəti çəkir: tərsinə paltarlar, anormal bioloji quruluşlar (məs., barmaqları dabanında olan, təpəsində bir gözü olan varlıqlar, qorxu verici görkəmlər və s.).

Əslində nağıllarda daha çox div və digər xtonik varlıqların dilindən o dünya barədə söy-

lənilən “qatır gəlsə, dırnaq salar, quş gəlsə, qanad” [1, s.196] ifadəsində də xaosun əlamət baxımdan kosmosa zidd olmasına, onun əksinə olan əlamətlər əsasında qurulmasına işarə edilir.

Xaosun zaman spesifikasiyası baxımından özünəməxsus xarakteri vardır. Əslində, xaos zamanı dedikdə biz xtonik dünyada baş verən hadisələrin əlamətlərindən birini – onun təzühür müddətini göstərən metaforik ifadələri nəzərdə tuturuq. Məsələn, yeraltı dünyaya enmiş qəhrəmana deyilir ki, burdan filan yerə 40 günlük yoldur. Amma sən ora bir gecədə gedib-qayıtmalısan. Yoxsa, gündüzün dəhşətli istilərində qovurulmaq labüddür. Belə hallarda 40 gün kosmik zamanın müddətidir: bu zaman vahidi xaosda bir gecə müddətinə sığışdırılır. Yaxud xtonik qüvvələrin gecə və şər qarışan vaxtında aktivləşməsi bu müddəti gündüzə münasibətdə xtonik obrazların aktullaşdığı **“xaos zamanı”** kimi xarakterizə etmək imkanı verir. Bütün hallarda xaos zamanı adı altında kosmik dünyanın əksi olan hadisələrin baş vermə müddəti, anı nəzərdə tutulur.

e) Dünyanın yaradılışdan əvvəlki vəziyyətini xarakterizə edən xaosla kosmosa paralel şəkildə mövcud olan (o dünya, yeraltı dünya, gedər-gəlməz) xaos yaradılış elementlərini, həyat mənbəyini öz içərilərində gizlətmək baxımından eyni semantik məzmun daşıyır. Dünyanın dağılması zamanı Nuh öz gəmisi ilə intəhasız su (xaos) üzərində yeni dünyanın başlanğıcı olan həyat, kosmos elementlərini gəzdirdiyi kimi, nağıl qəhrəmanı da (məs., Məlik Məhəmməd dirilik alması üçün) həyatın nizamını, davamlılığını təmin etmək üçün xaosla, o dünyaya səfər etməlidir. A.M.Sa-qalayevin yazdığı kimi, müxtəlif ipostalarda təzahür edən dünya okeanı bir tərəfdən dünyanın yaradılış materialı rolunu oynayarsa, digər bir tərəfdən gizli, yaşayış olmayan dünya arasında sərhəddə rolunu oynayır [11, s.79]. Folklor mətnlərinin mifoloji planını araşdırarkən aydın olur ki, həyatın mənbəyini və onu təmin edən vasitələr ya xaoitik məkanda yerləşdirilir, ya da xaoitik qüvvələrlə əhatə olunur. Xaosla səfər edən, yaxud da bu dünya obrazları ilə qarşılaşan və qalib ayrılan qəhrəman oradakı vasitələri əldə etməklə yanaşı, cinsi akt – evlən-

mək, taxta çıxmaq haqqı da qazanır. Xaosdan kosmosun yaranması, meydana gəlməsi və doğrulmasının mifoloji planını qaranlıq və ucsuz-bucaqsız sudan yerin və göyün, Günəş və Ayın, gündüz və gecənin, qadın və kişinin, dişi və erkək heyvan cütlərinin yaranması və s. təşkil etdiyi halda, epik folklor transformasiyalarını qocalmış, övladsız ailəyə övladın verilməsi, qaranlıqda saxlanılan qəhrəmanın (məs., Şah İsmayılın) işığa çıxması, statusu olmayan şəxsə statusun verilməsi, ölmüş bilinən qəhrəmanın geri qayıtması, ən qorxaq və ağılsız hesab edilən şəxsin hamıya qalib gələrək igid kimi təsdiq olunması, korun gözlərinin açılması, üzü qapalı olan (müxtəlif heyvan maskaları və örtüklərlə) şəxsin üzünün açılıb hamıya təqdim olunması, heyvan qılığında olan birinin insana çevrilməsi, yetim və kimsəsiz birinin ən yüksək mənsəb sahibinə çevrilməsi, əjdaha tərəfindən qarşısı kəsilərək quraqlığa və susuzluğa qərq olunmuş şəhərin xilas, yeraltı dünyadan qayıdan şəxslərin şah seçilməsi kimi motivlər təşkil edir. Bütün bu motivlərin mifoloji planını günah ucbatından baş verən aclıq və qıtlıq, dünya daşqını nəticəsində kosmosdan xaosla dönüşün folklor paradigmaları kimi anlamaq olar.

f) Mifoloji mətnlərin məntiqindən aydın olur ki, xaosdan kosmik nizamın yaranması xaosun tam inkarı ilə yox, xaos və kosmos münasibətlərinin nizamlanması, tarazlaşdırılması ilə mümkün olur.

Kosmosun doğruluğu özlüyündə ikili qarşıdurmanın doğruluğu semantikasını daşıyır və bu da mədəniyyətdə əkizlər mif modelinin çoxsaylı paradigmaları ilə öz təsdiqini tapır. Lakin bu paradigmalar mədəniyyətdə sadəcə qarşıdurmada olan iki obraz (bacı-qardaş) təmsalında işləmir. O, ögey bacılar, ana və qız, ata və qız, iki qardaş, üç qardaş, ər və arvad, pis və yaxşı dost, hakimiyyət bölgüsündə şah və vəzir kimi münasibətlərin psixosemiotik və semantik əsasını təşkil edir. Bəzən bu ikilik (xaos və kosmos) fərqli obrazlarda deyil, elə bir obrazın təmsalında reallaşır. Bu keyfiyyət mədəniyyətlərdə çoxsaylı trikster obrazları əsasında təcəssüm olunur. Belə obrazlar xaos və kosmos arasında dayanır və onlar arasında

“informasiya mübadiləsi”nin təminatçısına çevrilir. Bir çox mədəniyyətlərdə olduğu kimi, Azərbaycan folklorunda da triksterlik dəlilik bazası əsasında formalaşan Koroğlu, Domrul, Qarcar, Məcnun və müdriklik bazasında formalaşan Dədə Qorqud və Molla Nəsrəddin kimi ikili xarakterə malik obrazlarda aktuallaşır [bax: 3, s.129-140]. Təsadüfi deyildir ki, trikster obrazlarının ən əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi “o dünya”, “bu dünya”, xaos və kosmos arasında sərbəst hərəkət etmə qabiliyyəti göstərilir [12].

Beləliklə, fəlsəfi və mifoloji baxımdan “yaradılışın bətni”, ilkin qarışıq maddə strukturu, kosmosla birlikdə mövcud olmanın dialektik əsasını təşkil edən xaos psixi analitik baxımdan şüuraltının şüur tərəfindən birbaşa dərk edilməyən gerçəkliyini təcəssüm etdirir. Folklorda bu anlayış müxtəlif situasiya və vəziyyətlərdə təzahür edən antinizamı, disharmoniya və antistrukturu ifadə edən çoxsaylı metaforik vahidlərin məcmusudur. Onun bədii poetikası mətnin təsvir layında, semantik izahı paradigmatik məna cərgələrinin düzümü ilə mümkün olursa, psixosemiotik izahı insanın xaos obrazları ətrafında gerçəkləşən şüuraltı emosiyalarının və canlı münasibətinin izahı ilə mümkün olur.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan nağılları. Beş cildə. I cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 360
2. Kun N.A. Qədim Yunanıstanın mifləri və əfsanələri (ikinci nəşr) Bakı: Mütərcim, 2012, 540 s.
3. Quliyev H. Mədəni qəhrəman və trikster oppozisiyası // AŞXƏDT (qırx ikinci kitab), Bakı: Elm və təhsil, 2013, s. 129-140
4. Hənçeroğlu O. Felsefə ansiklopedisi: kavramlar və akımlar. 3 cildə, III cild. İstanbul: Remzi Kitabevi, 445 s.
5. Safran B. Kaos ve Mitoloji. <http://arsiv.indigodergisi.com/51/bafran001.htm>
6. Арутюнова Н. Д. О движении, заблуждении и восхождении. Логический анализ языка / Космос и хаос: Концептуальные поля порядка и беспорядка. Москва: Индрик, 2003, с. 3-10
7. Бидерманн Г. Энциклопедия символов. Москва: Республика, 1996, 335 с.
8. Брагина. Н. Г. Мифологический Хаос (культурный след в языке). Логический анализ языка / Космос и хаос: Концептуальные поля порядка и беспорядка. Москва: Индрик, 2003, с. 18-31
9. Лосев А. Ф. Хаос. http://svitik.ru/004_book/16b/3596_losev-haos.php
10. Предисловие. Размышления о хаосе/ Международные чтения по теории, истории и философии культуры. Выпуск третий. Санкт-Петербург: МСМХУИ, 1997, с. 3-7
11. Сагалаев А.М. Алтай в зеркале мифа. Новосибирск: Наука, 1992, 176 с.
12. Чернявская Ю. Трикстер, или путешествие в хаос. <http://mythrevol.narod.ru/chernyavskaya2.htm>
13. Khaos. <http://www.theoi.com/Protogenos/Khaos.html>

AMEA-nın Folklor İnstitutu

THE SEMANTEM OF CHAOS AND ITS MANIFESTATION LEVELS

S. P. Garayev

In the article the mythological chaos and its manifestation levels in folklore texts, metaphorical-symbolic expressional characters are drawn into the investigation. It was known that the character chaos expressed the former situation before the creation of the world in Greek mythology has been used as a term in the mythological investigations and have gained the different shades of meaning. The main aim of the article is to investigate the shades of meaning of chaos term which is used widely in mythological investigations.

Keywords: chaos, cosmos, semantem, mythology, mythological chaos, symbol

СЕМАНТЕМА ХАОСА В МИФОЛОГИИ И УРОВНИ ЕГО ПРОЯВЛЕНИЯ

С.П.Капaeв

В статье исследованы мифологический хаос и уровни его проявления в фольклорных текстах, метафорически-символические особенности его выражения. Выяснилось, что используемый в греческой мифологии образ хаоса, отображающий состояние мира до сотворения, со временем стал использоваться как термин и приобрел различные смысловые оттенки. Основной целью статьи является изучение широко использованных в мифологических исследованиях смысловых оттенков термина хаос.

Ключевые слова: хаос, космос, семантем, мифология, мифологический хаос, символ